

Kulturní zařízení a výchova

Prof. PhDr. VLADIMÍR JÚVA, DrSc.,
katedra pedagogiky filozofické fakulty
Univerzity J. E. Purkyně, Brno

Mimoškolská výchova mládeže i dospělých se uskutečňuje v naší společnosti složitou sítí společenských organizací, kulturních institucí a hromadných sdělovacích prostředků za využití široké palety nejrozmanitějších výchovných prostředků, forem a metod. Sjednocují ji společné obecné cíle komunistické výchovy, závazné pro formování všech občanů naší společnosti. Diferencují ji naopak specifické cíle, které si klade ta která organizace nebo instituce z hlediska svého společenského poslání i svých specifických prostředků.

Významným článkem této mimoškolské výchovy jsou kulturní zařízení. Rozsahem sítě těchto institucí i jejich úrovni stojí náš stát na předním místě v evropském i světovém měřítku. Na starší tradice z etapy národního obrození Čechů a Slováků a z etapy předmnichovské republiky navázala Československá socialistická republika plánovitým rozvojem kulturních institucí a kulturního života ve shodě s programem socialistické kulturní politiky, která v kulturním dědictví i v nových výsledcích kulturního snažení vidí jeden ze základních nástrojů všestranného rozvoje socialistické osobnosti.

Kulturní instituce nejsou samozřejmě jenom výchovně vzdělávacími zařízeními. Vedle výchovné funkce, která se stále více doceňuje, plní své funkce specifické jako zařízení, která odpovídají za tvorbu kulturních hodnot i jejich zachování, prezentaci a ochranu. Muzea a galérie, knihovny, divadla, objekty památkové péče, zoologické a botanické zahrady, hvězdárny a planetária i další kulturní zařízení vytvářejí svými fondy, svými prezentacemi a celou svou činností základní předpoklady pro rozvoj vědy, techniky, umění a celého kulturního života naší společnosti. Svými výsledky vytvářejí zároveň podmínky pro účinné výchovně vzdělávací působení intencionální i funkcionální povahy. Hodnoty, které poskytují, obohacují poznání lidí i jejich citové prožitky, stimulují jejich zájmy, uspokojují jejich potřeby a formují jejich světový názor i jejich morálně politický profil. Účinnost výchovně vzdělávacího působení kulturních institucí se samozřejmě zvyšuje tím, nakolik je propojeno s činností škol, společenských organizací i hromadných sdělovacích prostředků.

Kulturní institucí tradičně úzce spjatou s výchovou je muzeum. Je to zařízení určené k uchovávání a vystavování vědeckých, technických a uměleckých sbírek, které slouží k informaci veřejnosti, k vědecké, technické a umělecké činnosti i k výchovně vzdělávacímu působení na široký okruh návštěvníků. Československo má bohatou muzejnickou tradici a jak počet muzeí (v roce 1982 celkem 233, z toho v ČSR 173), tak počet výstav (přes 1700 ročně) i počet návštěvníků (ke 14 miliónům ročně) svědčí o vysoké aktivitě v této oblasti. Tato muzea jsou různě organizována podle toho, zda jde o muzeum centrální, krajské, okresní, popřípadě i místní. Existují muzejní zařízení komplexní povahy, v kterých najdeme expozice z mnoha oblastí vědy, historie i kultury. Typickým příkladem takové instituce je Národní muzeum v Praze, jedno z čelných československých kulturních zařízení, rozvíjející svou činnost již od roku 1818. V rámci Národního muzea, dislokovaného v řadě objektů, jsou v současné době začleněny sbírky historické, přírodovědné, národopisné včetně národopisu mimoevropského (Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur), sbírky hudební (Muzeum české hudby, zahrnující Muzeum Bedřicha Smetany, Muzeum Antonína Dvořáka, Muzeum hudebních nástrojů a Bertramku – památník W. A. Mozarta) a sbírky tělovýchovné (Muzeum tělesné výchovy a sportu). Analogický komplexní charakter má Slovenské národní muzeum v Bratislavě, Moravské muzeum v Brně a další krajská i okresní muzea.

Vedle těchto komplexních muzejních útvarů rozvíjejí svou činnost muzea specializovaná, i když si svým rozsahem i počtem exponátů nezadají s předcházejícím typem. Jde o muzea věnovaná dělnickému hnutí (například Muzeum V. I. Lenina a Muzeum Klementa Gottwalda v Praze), literární muzea (například pražský Památník národního písemnictví), technická muzea, zemědělská muzea, pedagogická muzea (Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze a v Uherském Brodě) i muzea věnovaná jednotlivým významným osobnostem vědeckým, kulturním i politickým.

Základní a specifickou formou výchovně vzdělávacího působení muzeí jsou expozice. Tyto expozice mohou být stálé, krátkodobé nebo i dislokované (putovní). Mají-li být účinné, musí spojovat bezprostřední působení na smysly s podněty, které vedou návštěvníky k myšlenkovému zpracování a zobecnění daných zkušeností. O účinnosti expozice rozhodují takové okolnosti, jako je výběr a uspořádání exponátů, jejich rozmístění, kompletace i spojení s odpovídající slovní informací.

V muzeích právem poutají zvláštní pozornost podněty komplexní povahy – rekonstrukce archeologických nálezů, makety historických výjevů, simulace přírodních scénérií, ale i vhodné modely, schémata nebo mapy a grafy. Proto si návštěvník odnáší neopakovatelný dojem z berlínské instalace babylónské lštafiny brány nebo Pergamonského oltáře, proto je středem pozornosti kyjevského přírodovědného muzea soubor velkých přírodních diorám, proto přicházejí návštěvníci znovu do brněnského Antroposu zhlédnout prehistorickou krajinu s mamutem i pračlověkem. V dnešním muzeu nejde o koncentraci exponátů ve velkém množství, ale o tvůrčí a reprezentativní výběr, adaptovaný mnohdy i pro určitou návštěvnickou skupinu. Proto někdy existují i vybrané expozice pro širší veřejnost a specializované expozice pro odborníky.

K prohloubení účinnosti bývají mnohé expozice současně doprovázeny filmem, různými druhy projekcí včetně polyekránu, uzavřeným televizním okruhem, diafonem nebo stereofonním zvukovým zařízením.

Výchovně vzdělávací činnost muzeí se však neomezuje jenom na expozice. Muzea organizují přednášky, besedy, diskuse ve vlastních specializovaných učebnách nebo mimo budovy muzea, organizují činnost zájmových a pracovních kroužků a rozvíjejí rozsáhlou činnost propagační a publikační. Přípravují popularizační letáky a brožury pro informaci zájemců, katalogy k expozicím pro hlubší poučení návštěvníků, jakož i vlastní vědecké práce věnované expozicím i výchovně vzdělávací činnosti muzea. Zanedbatelný není ani vliv celkové atmosféry muzea na návštěvníky. Architektura muzejních budov, estetické uspořádání expozice, využití nejrozmanitějších materiálů a technik pro upoutání jejich pozornosti — to vše tvoří z muzea místo hlubokých a poutavých zážitků, které často z představy návštěvníků nevymizí po celý život.

Koncepci, jakož i stylem své práce jsou muzeím nejbližší galérie, zaměřené na historické i soudobé výtvarné umění, především na malířství, sochařství a uměleckou keramiku. Také na úseku galérií zaznamenala minulá léta nebývalý rozvoj, rekonstrukci četných objektů a vybudování objektů nových i podstatné obohacení sbírkových fondů. V roce 1982 bylo v Československu celkem 42 galérií (z toho 27 v ČSR), které uspořádaly přes dva tisíce výstav a přijaly téměř pět miliónů návštěvníků.

Obdobně jako muzea mají i galérie jak stálé expozice, tak expozice dočasné. Dočasné expozice čerpají jednak z bohatých depozitářů, jednak se opírají o výměny, a to domácí i zahraniční. Právě těmito výměnami mohou neustále obohacovat své kulturní působení, neboť tak i jejich stálý návštěvník nachází opět nové podněty a je soustavně kulturně rozvíjen. Také o galériích platí, že základem jejich výchovně vzdělávacího působení jsou expozice, k nimž přistupuje přednášková činnost, besedy s diskusemi, komplexní kulturní akce v prostorách galérie (hudební nebo recitační večery) i působení nejrozmanitějších forem tiskovin.

Největší galerijní institucí v Československu je Národní galérie v Praze. Pokusme se na její činnosti i na její struktuře v průběhu jednoho roku dokumentovat bohaté možnosti, které v současné době má takového zařízení k dispozici. Národní galérie je dislokována v několika areálech vesměs kulturněhistorické povahy; tato okolnost ještě násobí její výtvarné i všeobecně kulturní působení. Do jejího komplexu náleží sbírka starého českého umění (Jiřský klášter), sbírka českého malířství 19. století (Anežský klášter), sbírka českého malířství 20. století (Městská knihovna), sbírka českého sochařství 19. a 20. století (Státní zámek Zbraslav), sbírka evropského umění (Šternberský palác), grafická sbírka (Palác Kinských) a tři výstavní prostory pro krátkodobé expozice (Královský letohrádek, Jízdárna Pražského hradu a Valdštejnská jízdárna).

Vedle stálých expozic uskutečnila Národní galérie například v roce 1979 významnou expozici Svědectví dějin — přehlídku československého umění za uplynulých šedesát let u příležitosti XVI. sjezdu KSČ a 60. výročí založení KSČ, dále instalovala výstavy sedmi českých a slovenských výtvarných uměl-

ců, pro Agrokomplex Nitra připravila výstavu obrazů na téma Země a voda, několik expozic českého umění 19. století poskytla regionálním galériím a menší výstavy uskutečnila v několika pražských závodech. Na základě zahraničních výměn se instalovala výstava italské grafiky, polských plastik, akvarelů z Výmaru a především výstava ikon z Treťjakovské galérie. Úspěch znamenaly naše expozice v zahraničí: výstava Arte Maestra ve Florencii, expozice La Baroque en Bohême v Paříži a přehlídka secesních děl Alfonse Muchy v Malmö.

Návštěva galérií patřila tradičně k vrcholným uměleckým i estetickým zážitkům. Pobyt v Louvru nebo Pradu, v Ermitáži nebo Treťjakovské galerii, v galériích římských nebo florentských nevymizí z představ návštěvníků často po celý život a je zdrojem trvalých kulturních zájmů a potřeb. Náš socialistický stát umožnil v poměrně krátké době, že pražská Národní galérie i bratislavská Slovenská národná galéria, ale i některé galérie krajské se mohou směle postavit po bok svým zahraničním partnerům, a to jak architektonickým řešením svých areálů, tak obsahem svých fondů, jejich uvážlivým výběrem, uspořádáním i způsobem prezentace. Soustavnou estetickou výchovou je třeba zajistit, aby tato zařízení měla stále širší okruh informovaných a angažovaných návštěvníků, kterým stálé i dočasné expozice, jakož i další výchovné vzdělávací akce budou trvalým zdrojem poučení i radosti.

S předcházejícími dvěma kategoriemi kulturních zařízení těsně souvisí kulturní památky, které se v široké míře podílejí na mimoškolském výchovně vzdělávacím působení naší společnosti. Československo je velmi bohaté na kulturní památky všech historických údobí, zvláště pak na památky románské, gotické, renesanční a barokní. Avšak i památky minulého a našeho století jsou zastoupeny v širokém výběru. Náš stát věnuje na péči o tyto památky nemalé prostředky, zabezpečuje jejich rekonstrukci, údržbu i jejich adekvátní sociální využití v současných podmínkách socialistické společnosti. Hodnotu památek můžeme nazírat z několika hledisek. Hodnota památky je především hodnota dokumentu; památka je živou učebnicí dávné i nedávné historie, je dokladem našeho vývoje hospodářského, sociálního i kulturního. Hodnota památky je zároveň i v ní samé jako materiálním produktu určité doby; památka je významné umělecké, vědecké nebo technické dílo, které ještě dnes po mnoha stránkách oceňujeme. Hodnota památky je konečně v jejím stáří, je odkazem minulosti naší současnosti, je objektem, který prohlubuje kontinuitu generací na našem teritoriu.

Základním problémem péče o kulturní památky je otázka jejich organického začlenění do současného života. V tomto směru se hledá několik možných řešení. Některé památky si zachovávají i v dnešní době svou původní funkci. Tak například pražský nebo bratislavský hrad fungují jako sídlo řídicích orgánů, i když v nových podmínkách, v nové koncepci a v nové organizaci. Také některé chrámy si dosud zachovávají svou původní funkci v životě společnosti. Většinou však dochází k funkčnímu přehodnocení, velmi často směrem ke komplexnímu kulturnímu využití.

Například výstavná městská brána v Rostocku je adaptována jako městské muzeum; hradební brána v zachovalém a rekonstruovaném městském opev-

nění v Neu Brandenburgu je přeměněna na muzeum Braniborska. Gotický chrám ve Stralsundu se stal po adaptaci výstavním prostorem Mořského muzea, Kazaňský chrám v Leningradě muzeem ateismu. Mnohé galérie jsou umístěny v bývalých zámcích, palácích nebo klášterech: Louvre v bývalém královském paláci v Paříži, Ermitáž zabírá větší část bývalého carského paláce v Leningradě, bulharská státní galérie s etnografickým muzeem jsou umístěny v bývalé panovnické rezidenci v Sofii. Také v Československu se stále více využívá historických památek právě k muzejním a galerijním účelům. Větší část pražské Národní galérie je v renovovaných objektech zámeckých a klášterních. Toto spojení kulturní památky s aktuální kulturní funkcí povyšuje hodnotu památky i příslušného kulturního zařízení. Památka organicky a důstojně funguje v kontextu naší společnosti, muzeum nebo galérie dostává hodnotné prostředí, umocňující její kulturněvýchovné působení.

Výchovné zaměření činnosti v oblasti kulturních památek má dvojí směr: na jedné straně jde o plné využití všech hodnot dané památky nebo celé památkové rezervace pro formování socialistických občanů, pro obohacení jejich poznání, pro posílení jejich vlasteneckého a internacionalistického cítění, pro zvýšení citlivosti ve vztahu k životu a k jeho hodnotám; na druhé straně má dnes výchova v této oblasti nemalý úkol, jak formovat odpovědný přístup všech občanů k významným odkazům minulosti, jak napomoci socialistickému státu v péči o tyto vzácné dokumenty naší historie, jak se aktivně podílet na péči a ochraně kulturních památek. Miliónové investice našeho státu na tomto úseku by byly zbytečné, kdyby nebyly na každém kroku podporovány péčí a pomocí všech občanů.

Významným činitelem mimoškolské výchovy mládeže i dospělých jsou knihovny. V těchto institucích se soustřeďuje nesmírný fond informací i obrovský zdroj hlubokých estetických prožitků. Tyto prostředky shromážděné v našich knihovnách zdaleka ještě nejsou plně využity při formování socialistické osobnosti v míře, která by odpovídala možnostem i potřebám naší společnosti. V Československu jsou v současné době knihovny jednotně organizovány jednak v systému státních vědeckých knihoven (v roce 1982 jich bylo celkem 19 s více než 30 milióny knihovních jednotek), jednak v systému lidových knihoven (celkem 9 776 s více než 52 milióny svazků a 87 milióny výpůjček ročně). Kromě toho fungují ještě knihovny na vysokých školách, dále knihovny muzejní, odborové, technické i zdravotnické.

Tato rozsáhlá síť knihoven plní celý soubor funkcí. Podílí se na vědecké a odborné práci, slouží popularizaci jednotlivých oborů a poskytuje širokému okruhu čtenářů bohatý výběr beletrie pro poučení i pro potěšení ve volném čase. Není složky komunistické výchovy, která by nebyla knihovnamí pokryta od roviny nejobecnější až po rovinu nejkonkrétnější, od teoretických vědeckých spisů mezinárodní proveniencí až po literaturu faktu, cestopisy a memoáry.

Současné knihovny neplní pouze funkci depoziční a distribuční. Výchovná funkce knihoven se uskutečňuje v nejrozmanitějších formách práce se čtenářem, jako je nabídková, poradenská a řešeršní služba, besedy o knihách, styk čtenářů s autory, propagační a agitační činnost prostřednictvím hesel, letáků,

nástěnek i různých dalších popularizačních tiskovin. Také volná nabídka knih a časopisů k nahlédnutí aktivizuje v mnoha knihovnách návštěvníky, podněcuje jejich zájmy a obohacuje jejich rozhled. Knihovny vždy náležely ke klasickým prostředkům výchovy a vzdělávání mládeže i dospělých; avšak i v dnešní době — samozřejmě v příslušné modernizaci a s odpovídajícím technickým vybavením — mají své přední místo v této oblasti a je nutné jich plně využívat pro výchovu a vzdělávání.

Hluboké zážitky, bohaté poučení i estetické uspokojení poskytují mládeži i dospělým divadla, koncerty a kina. Naše vlast je tradičně zemí divadel, zemí hudby i zemí filmových návštěvníků. Síť profesionálních divadelních scén patříme na přední místo v Evropě a ve světě (máme celkem 81 profesionálních divadel, z toho 21 v SSR). Naše opery, balety i činohry hostují s úspěchem stále více v zahraničí, naši přední sólisté i herci mohou směle soutěžit s předními světovými interprety. V oblasti hudby stále o nás platí, že jsme konzervatoří Evropy, a naše orchestry, komorní tělesa i sólisté hostují v předních koncertních zařízeních po celém světě. I v oblasti filmu rozsah naší produkce (ke dvěma tisícům filmů ročně, z toho přes 40 celovečerních hraných), bohatství žánrů i mistrovství našich filmových tvůrců nás řadí na čestné místo ve světě, jak o tom svědčí četná vyznamenání na mezinárodních filmových festivalech a přehlídkách.

Divadla, koncertní zařízení a kina se podílejí na formování jedince v mnoha směrech. Přední úlohu má samozřejmě vlastní umělecké dílo, které je danou institucí divákům nebo posluchačům zprostředkováno. Z tohoto hlediska je velmi důležitý výběr prováděných uměleckých děl, a to v rámci dlouhodobého dramaturgického plánu. Tento plán by měl v barvitém sledu poskytovat přední díla různých slohových údobí, různých žánrů, různých autorů i různých uměleckých forem a vyjadřovacích prostředků tak, aby si divák nebo návštěvník obohacoval rozhled, aby srovnával a zobecňoval své závěry a zároveň aby prohluboval svůj vztah k umění a k jeho hodnotám, aby vybraná díla podněcovala jeho zájem, jakož i potřebu podílet se každodenně na činnosti dané kulturní instituce.

K tomu všemu napomáhají další formy výchovně vzdělávacího působení všech těchto institucí. Zanedbatelné není především samo prostředí divadla, koncertního zařízení nebo kina; jeho slavnostní atmosféra se přenáší i na přístup a vztah k interpretovanému dílu a k umění vůbec. Pozitivní úlohu má i vkusně a uvážlivě koncipovaný tištěný program, který je často hlavním průvodcem diváka nebo posluchače na cestě za hlubším poznáním autora, díla i jeho interpretace. Podceňovat nemůžeme ani vhodnou propagaci prostřednictvím nástěnných programů, plakátů či jiných forem působení na veřejnost. V tomto směru mohou napomoci také sdělovací prostředky: recenze a kritiky v denním tisku, reportáže nebo interview v rozhlase, několik výrazných záběrů na televizní obrazovce mohou sehrát nemalou úlohu v konečném rozhodování občanů o návštěvě divadla, koncertu nebo kina. Nejsilnějším výchovným činitelem je ovšem sám umělecký zážitek; aby však mohl intenzivně působit, je nutné v divadle, na koncertě nebo v kině mít dostatečně informovaného, motivovaného a zájmem naplněného diváka nebo posluchače.

Z hlediska výchovy vědecké a světonázorové plní významnou úlohu kulturní zařízení přírodovědného typu — hvězdárny a planetária, botanické a zoologické zahrady. Poskytují zajímavé a názorné poučení, podněcují přírodovědné zájmy a napomáhají k vytváření pravdivého dialektickomaterialistického pohledu na skutečnost. I když jejich dominantou je oblast přírodních věd, díky přitažlivému a barvitému prostředí těchto zařízení i díky neopakovatelným živým zážitkům z bezprostředního styku s přírodou mají nemalý podíl i na estetickém rozvoji jedince a na formování jeho mravního vztahu k přírodě a k prostředí.

V roce 1982 bylo v Československu celkem 52 lidových hvězdáren a planetárií (26 v českých zemích, 26 na Slovensku), které navštívilo 940 tisíc zájemců (655 tisíc v ČSR, 285 tisíc v SSR). Tato zařízení pomáhají popularizovat vědecké poznatky z astronomie a z příbuzných oborů. Zatímco hvězdárny vycházejí z přímého pozorování oblohy, planetária umožňují pomocí projekční techniky názorně simulovat kosmické jevy na maketě nebeské klenby. Smyslem činnosti obou těchto zařízení je odhalovat zákonitosti vesmíru, seznamovat návštěvníky s vývojem astronomie a jejích příbuzných oborů a ukazovat, jak věda krok za krokem odhaluje materiální podstatu kosmu. Ke splnění těchto cílů se využívá nejrozmanitějších forem práce s návštěvníky. Vedle přímých pozorování mají své významné místo přednášky, besedy i diskuse za názorného doprovodu diapozitivů nebo filmů, pravidelné výstavy, popularizační příspěvky v hromadných sdělovacích prostředcích (články v novinách a časopisech, relace v rozhlase a televizi), pořádání exkurzí a hromadných návštěv s odborným výkladem a přímým pozorováním a především organizace a zajištění činnosti kroužků astronomů-amatérů.

Svět živé přírody přibližují ve formě bezprostředního kontaktu zoologické a botanické zahrady. Třináct zoologických zahrad v Československu (11 v ČSR, 2 v SSR) navštíví ročně přes čtyři a půl miliónu návštěvníků. Většina těchto zařízení je ještě vybavena tradičně klecemi nebo ubikacemi pro jednotlivé druhy zvířat. Ve Dvoře Králové funguje však již po mnoho let typ safari s volným výběhem, jehož principy v omezené míře postupně přejímají i další zoologické zahrady. Hlavním cílem zoologických zahrad je přiblížit názornou formou svět zvířat, a to i druhů ze vzdálených končin světa, které nikdy nežily v našich podmínkách. Svými zkušenostmi přispívají zoologické zahrady i k vědeckému výzkumu a chovatelské technologii.

Vedle přímého pozorování živočichů poskytují zoologické zahrady i zprostředkované informace orientačními tabulemi, přednáškami a besedami, promítáním přírodovědných filmů, návštěvníckými soutěžemi i propagačním materiálem, jako jsou plakáty, vývěsky, letáky, populárně vědecké publikace i odborné knihy. Při zoologických zahradách se organizují společnosti přátel zoologických zahrad, které pořádají exkurze do přírody i zájezdy do jiných zoologických zahrad našich i zahraničních. Aktivitu rozvíjejí i chovatelské kroužky. Propagační funkci mají také příležitostné známky s tematikou zoologických zahrad nebo nálepky na krabičky od zápalek.

Botanické zahrady umožňují sledovat v exteriéru i ve sklenících domácích a cizokrajné rostliny. Formy práce s návštěvníky jsou analogické jako

v zoologických zahradách; také zde vedle vlastního pozorování pomáhají návštěvníkově orientaci tabulky, populární tiskoviny, průvodní slovo, jakož i přednášky, besedy a promítání populárně vědeckých filmů. Při botanických zahradách se sdružují skupiny botaniků-amatérů, pěstitelů kaktusů, orchidejí, skalniček a další. Vedle významného poučení a zkušeností z oblasti živé přírody poskytují zoologické a botanické zahrady návštěvníkům bohaté estetické zážitky, formují jejich přístup k přírodě a vychovávají je k aktivní ochraně přírody.

Na výchově citlivého vztahu k přírodě se rovněž velmi účinně podílejí národní parky a chráněné krajinné oblasti. Je velkou zásluhou našeho státu, že nejzajímavější přírodní oblasti postupně vyhláshuje za národní parky (Tatranský národní park od roku 1949, Krkonošský od roku 1963, Pieninský od r. 1967) a další zajímavá území zahrnuje mezi chráněné krajinné oblasti, pro které platí zvýšená ochrana a péče o uchování nenahraditelných hodnot přírodních i estetických. Návštěva těchto oblastí je pro každého člověka neopakovatelným zážitkem, daným bezprostředním stykem s horskými masívy v Tatrách nebo Krkonoších, s hlubokými lesy v Jizerských horách nebo v Jeseníkách, s romantickými útvary Moravského krasu nebo Slovenského ráje, se zrádnými močály a slatinami ve Slavkovském lese nebo s tichými vodními plochami v Podunajské krajinné oblasti. Návštěvníci jsou informováni na významných místech o situaci, o vývoji dané krajiny i o státních opatřeních na její ochranu, jsou vedeni po naučných stezkách na nejzajímavější místa a jsou především získáváni k aktivní péči o krajinu.

Uvedli jsme zatím některá základní kulturní zařízení, která se každodenně intencionálně i funkcionálně podílejí na všestranném formování profilu socialistické osobnosti. V uplynulých letech však zároveň vznikla a rozvíjela se speciální kulturněvýchovná zařízení při národních výborech, která mají své poslání v koncepční, poradenské a metodické činnosti na úseku mimoškolské výchovy mládeže i dospělých. Jsou to krajská, okresní, městská a někdy i místní kulturní střediska, řízená kulturními odbory příslušných národních výborů. Ve shodě se záměry odborů kultury koordinují mimoškolskou výchovně vzdělávací činnost v okruhu své působnosti, podílejí se na rozpracování i zabezpečení jednotných plánů kulturněvýchovné činnosti a metodicky vedou další složky i jednotlivé organizace a instituce. Konají vzorové semináře k vybraným otázkám mimoškolské výchovně vzdělávací činnosti, organizují práci poradních sborů, podílejí se na zkvalitňování lektorské základny a přispívají svým dílem k náplni i organizaci celostátních tribun nových forem a metod kulturněvýchovné práce.

Klíčová úloha v řízení mimoškolské výchovy náleží **národním výborům**, a to především odborům kultury a kulturním komisím. Zkušenosti minulých let ukázaly, že se dařilo úspěšně zajišťovat úkoly všude tam, kde národní výbory, odbory kultury a kulturní komise věnovaly trvalou pozornost této oblasti a kde na základě analýzy obtíží a nedostatků pomohly svou autoritou i svým rozhodnutím řešit otázky obsahové, koordinační i provozní povahy. Další rozvoj mimoškolské výchovy v krajích, okresech, městech i v jednotlivých obcích je podmíněn hlubokou znalostí terénní situace na základě průzku-

mů, hospitací, hloubkových i namátkových kontrol, dále kvalitní koordinační činností, jakož i dobrým zabezpečením materiálním a kádrovým. To vše závisí na iniciativě a na operativní činnosti národních výborů, odborů kultury a kulturních komisí.

Významným nástrojem plánování a řízení mimoškolské výchovy mládeže i dospělých se staly v uplynulých letech **jednotné plány kulturněvýchovné činnosti**. Tyto dokumenty, připravené na základě spolupráce se všemi partnery a přijaté orgány národních výborů, jsou východiskem pro tvorbu dílčích plánů jednotlivých společenských organizací a kulturních institucí a měly by zajistit, aby v oblasti mimoškolské výchovy nedocházelo k nežádoucímu zdvojení akcí, aby se optimálně řešila dělba práce mezi partnery a aby se akce realizovaly v daném kraji, okrese nebo místě na co nejvyšší úrovni.

Z hlediska integrace mimoškolské výchovy mládeže i dospělých mají v současné době vedle odborů kultury a vedle kulturních komisí národních výborů velký význam **rady mimoškolské výchovy a vzdělávání**. Jde o iniciativní, koordinační a poradní orgán, který pomáhá odborům kultury při koncepci jednotlivých plánů kulturněvýchovné činnosti, při koordinaci partnerů této výchovy i při řešení obsahu, forem a metod výchovně vzdělávacího působení mezi občany.

Centrální řízení mimoškolské výchovy zabezpečují v obou republikách **ministerstva kultury**: pravidelně vydávají koncepční směrnice pro jednotlivá pracovní údobí, organizují celonárodní konference, semináře a výměny zkušeností a zajišťují kontrolu a vyhodnocování mimoškolské výchovy v jednotlivých krajích. V jejich intencích pracují **centrální zařízení pro otázky mimoškolské výchovy** — Ústav pro kulturně výchovnou činnost v Praze a Osvetový ústav v Bratislavě. Tyto centrální ústavy koordinují práci krajských kulturních středisek, připravují pro ministerstva kultury základní dokumenty, pracovní programy a hodnotící zprávy, organizují výměny zkušeností, konference a semináře a publikují základní metodické materiály na pomoc krajům, okresům i městům. Pražský ÚKVC vydává pravidelný odborný, metodický a informační bulletin Kulturně výchovná činnost, bratislavský OÚ se podílí na vydávání čtrnáctideníku Osvetová práca. Svou činností oba ústavy významně přispívají k hledání nových cest v oblasti mimoškolské výchovy, k výměně zkušeností i k hlubší koordinaci výchovně vzdělávacího působení všech společenských organizací, kulturních institucí a hromadných sdělovacích prostředků.

LITERATURA

- Bakoš, L. a kol.: *Teória výchovy*. Bratislava 1968.
Baláž, O. a kol.: *Sociálne aspekty výchovy*, Bratislava 1981.
Beneš, J.: *Podíl muzeí na výchově dospělých v socialistické společnosti*. In: Osveta 1973, č. 5, s. 14—22.
Bláha, V.: *Výchova mimo vyučování na základních školách*. Praha 1984.
Brenčičová, M.: *Úvod do teórie mimoškolkej pedagogiky*. Bratislava 1971.
Chlup, O. — Galla, K.: *Pedagogické úkoly knihovnictví*. Praha 1955.
Jůva, V. a kol.: *Problémy výchovy dospělých*. Praha 1973.
Mravík, J.: *Kultúrna politika socialistického štátu*. Bratislava 1978.

- Opata, R.: *Úvod do teorie a praxe mimotřídní výchovy*. Praha 1967.
 Paška, P. a kol.: *Sústava výchovy a vzdelávania dospelých*. Bratislava 1972.
 Sedlář, R.: *Výchova mimo vyučování, její tradice a principy*. Praha 1968.
 Staňková, V.: *Teorie a praxe výchovy mimo vyučování*. Brno 1984.
 Škoda, K. — Paška, P.: *Dejiny osvety v Československu 1918—1975*. Bratislava 1977.
 Vančura, D. — Velinský, M.: *Knihovny a čtenáři ve městech*. Praha 1973.
 Vinter, V.: *Příspevek k teorii kulturní výchovy a vzdělávání dospělých ve specializovaných oblastech*. Praha 1974.
 Vorlíček, Ch.: *Úvod do teorie výchovy*. Praha 1984.

ВЛАДИМИР ЮВА КУЛЬТУРНЫЕ УЧРЕЖДЕНИЯ И ВОСПИТАНИЕ

Культурные учреждения играют важную роль в деле внешкольного воспитания молодежи и взрослых. По объему сети этих учреждений Чехословакия занимает одно из первых мест в Европе и в мировом масштабе. Эти учреждения выполняют ряд функций. Наряду с воспитательной функцией, воздействие которой непрерывно возрастает, они несут ответственность за создание культурных ценностей, за их сохранение, показ и охрану. Музеи и галереи, библиотеки, театры, кино-театры и концертные устройства, объекты охраняемых достопримечательностей, зоологические и ботанические сады, обсерватории и планетарии и другие культурные учреждения создают посредством своих фондов, путем выступлений и всей своей деятельности основные предпосылки для развития науки, техники, искусства и всей культурной жизни нашего общества.

Результаты деятельности культурных учреждений способствуют созданию благоприятных условий для эффективного воспитательно-образовательного воздействия в разнообразнейших формах и с помощью различных

методов. Ценности, возникающие вследствие их деятельности, обогащают познание людей и их сензитивные переживания, стимулируют их запросы и интересы, удовлетворяют их потребности и, прежде всего, формируют их мировоззрение, их морально-политический профиль и способ их жизни. Эффективность воспитательно-образовательного воздействия культурных учреждений возрастает за счет органического сочетания с работой школ, общественных организаций и массовых средств коммуникации. Разнообразное и щедро дифференцированное воспитательно-образовательное воздействие культурных учреждений переживает период возрастающей координации и интеграции под руководством Министерства культуры, национальных комитетов всех ступеней и путем реализации отдельных планов культурно-воспитательной деятельности, которая становится программой, обязательной для всех участников с целью обеспечения оптимального внешкольного воспитания и образования всех граждан — молодежи и взрослых.

VLADIMÍR JÚVA CULTURAL FACILITIES AND EDUCATION

Cultural facilities provide a significant section of extraclass education of young people as well as adults. The network of these institutions in Czechoslovakia is

among the most extensive in Europe and in the world. These facilities fulfil a number of functions. Besides the educational function, which is becoming ever more

important, they are responsible for the creation of cultural values, for their conservation, presentation and protection. Museums and galleries, libraries, theatres, cinemas and concert halls, objects of historical and artistic value, zoological and botanical gardens, observatories and planetariums as well as other cultural establishments create, by means of their funds, their presentations and all their activities, basic preconditions for the development of science, technology, art and the whole cultural life of our society.

The achievements of cultural establishments provide suitable conditions for effective educational work in the most varied forms and using all sorts of different methods. Values provided by their activities enrich people's knowledge and their emotional experiences, stimulate their in-

terests, satisfy their needs and, above all, form their world outlook, their moral and political profile and their way of life. The effectiveness of the educational influence of cultural establishments is increased by being organically connected with the activities of schools, social organizations and mass media. Diverse and richly differentiated educational activities are being increasingly coordinated and integrated under the guidance of the Ministries of Culture, local authorities at all levels, and especially by unified plans of cultural educational activities which become an obligatory programme for all the parties concerned with the aim of providing the optimum extraclass training and education of all our citizens — the youth as well as adults.